

УДК 37 (09) (477)

1. Методологія та історія педагогіки

РОЛЬ БЮРО ЕСПЕРКОРІВ У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО КОРЕСПОНДЕНТСЬКОГО РУХУ (1924–1937 рр.)

*Клименко Ю. А., кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

У статті розкрито роль бюро есперанто-кореспондентів (есперкорів), що діяли в СРСР упродовж 1924–1937 рр., у розвитку міжнародного кореспондентського руху. Автором висвітлено діяльність есперанто-бюро в УСРР (м. Кременчуг), що мало десятки постійних власних кореспондентів з десятків країн світу, які щорічно обмінювалися сотнями листів і різною друкарською продукцією (книгами, брошурами, періодикою, листівками). Підкреслено значний внесок есперкорівських кореспондентських організацій (не лише бюро, але і невеликих об'єднань) у розвиток міжнародного робсількорівського руху.

Ключові слова: есперанто-рух, есперкор, есперкорівські кореспондентські організації, бюро есперкорів, міжнародний кореспондентський рух.

Клименко Ю. А.

РОЛЬ БЮРО ЕСПЕРКОРОВ В РАЗВИТИИ МЕЖДУНАРОДНОГО КОРРЕСПОНДЕНТСКОГО ДВИЖЕНИЯ (1924-1937 гг.)

В статье раскрыта роль бюро эсперанто-корреспондентов (есперкоров), действовавших в СССР в 1924-1937 гг., в развитии международного корреспондентского движения. Автором отражена деятельность эсперанто-бюро в УССР (г. Кременчуг), которое имело десятки постоянных собственных корреспондентов в разных странах мира, которые ежегодно обменивались сотнями писем и разной печатной продукцией (книгами, брошюрами,

периодикой, открытками). Подчеркнуто значительный вклад эсперкоровских корреспондентских организаций (не только бюро, но и небольших объединений) в развитие международного рабселькоровского движения.

Ключевые слова: эсперанто-движение, эсперкор, эсперкоровские корреспондентские организации, бюро эсперкоров, международное корреспондентское движение.

Klimenko Y.

ROLE IN THE DEVELOPMENT BUREAU ESPERKORIV INTERNATIONAL CORRESPONDENT MOVEMENT (1924-1937).

The article deals with the role of Esperanto bureau correspondent (esperkoriv), operating in the Soviet Union during the 1924-1937 biennium, the correspondent of international traffic. The author highlights the activities of Esperanto office in the Ukrainian SSR (Kremenchug), which had dozens of permanent correspondents from dozens of countries annually exchanged hundreds of letters and various printed materials (books, pamphlets, periodicals, leaflets). Underlined the significant contribution esperkorivskyh correspondent institutions (not just the office, but also small organizations) in the development of international robsilkorivsko movement.

Key words: Esperanto movement esperkor, esperkorivski correspondent organization bureau esperkoriv, international correspondent movement.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства актуальною проблемою стає вивчення комунікативного потенціалу міжнародних мов як соціально-культурного та інтерлінгвістичного феномену. Якщо природна мова – це макрокосмос культури певного народу, в якому він представлений як індивід, то штучно створена людиною мова може стати засобом міжнаціонального і одночасно наднаціонального спілкування, забезпечити діалогічний і демократичний зв'язок представників самих різних світових культур [5, с. 2].

Історія культури знає немало спроб знайти взаємозуміння за допомогою створення єдиної штучної мови. Передісторія міжнародного засобу спілкування

займає відрізок часу більш ніж два тисячоліття, бо витoki ідеї загальної мови, як і багатьох інших наукових ідей, сходять до античної старовини.

Першими відчутними результатами у створенні справжніх планових мов стали мова «волапюк» (автором якої став католицький прелат з Баварії, відомий поліглот, автор «всесвітнього алфавіту» Йоганн Мартін Шлейер) та мова «есперанто» (створена польським лікарем, поліглотом Людвиком Лазарем Заменгофом).

Есперанто – міжнародна мова, соціально-культурний феномен, універсальний засіб міжкультурного діалогу та людського взаєморозуміння в загальносвітовому масштабі. Її творцем є Людвик Лазар Заменгоф – польський лікар-окуліст, лінгвіст і поліглот, автор праць в галузі інтерлінгвістики, активний громадський діяч.

Аналіз останніх публікацій. Різні аспекти процесу виникнення та розвитку міжнародних планових мов як соціально-культурного, інтерлінгвістичного феномену знайшли відображення у працях Є. Бокарева, Д. Власов, Ю. Дмитрієвської-Нільсон, Б. Колкера, А. Королевича, А. Короля, С. Кузнецова, Д. Лук'янець, Г. Махоріна, А. Мельникова та ін. Проте слід зазначити, що більшість з наукових праць тільки побічно стосуються досліджуваної теми та мають фрагментарний характер.

Мета статті – розкрити роль бюро есперкорів, що діяли упродовж 1924–1937 рр., у розвитку міжнародного кореспондентського руху.

Як свідчить аналіз джерел, стрімка популяризація міжнародного листування в середині 1920-х рр. в середовищі активістів СЕРК і іноземних есперантистів-комуністів привела до того, що вже до 1926 р. у світі виник рух есперанто-кореспондентів (есперкорів), до якого входили як кореспонденти-одинаки, так і ряд стійких робсількорівських організацій. В більшості своїй такі об'єднання функціонували при комуністичних фракціях національних відділень Позанаціональної всесвітньої асоціації (SAT) – міжнародного союзу, що об'єднував революційно налагоджених прихильників проекту Л. Заменгофа. У 1926 р. комфракції SAT були в 38 країнах [12, с. 17].

Окрім есперкорівських осередків при SAT, в країнах з розвиненим есперанто-рухом існували і самостійні організації робсількоресперантистів, що дістали назву «Бюро рабочих эсперантокорреспондентов» або скорочено «рабеско» («laborista esperanta korespondejo» – «labesko»). З середини 1920-х рр. вони працювали в Мінську, Лейпцігу, Амстердамі, Празі і Харбіні, забезпечуючи національний друк закордонним матеріалом [12, с. 17]. Надалі подібні служби з'явилися також в Бельгії, Болгарії, Японії та інших країнах [9, с. 220]. У СРСР услід за мінським «рабеско» есперантистські кореспондентські центри були створені в Москві, Архангельську, Севастополі і Кременчуці.

Перше радянське бюро есперкорів було засноване білоруським відділенням СЕРК в 1924 р. Виходячи з поставлених перед ним завдань – допомагати місцевим прихильникам міжнародної мови «встановлювати зв'язок із закордонними товаришами» і перекладати для республіканської преси їх листи і статті з лейпцігської робкорівської газети «Sennaciulo» – його первинна назва звучала як «Белорусское эсперантское газетноинформационное бюро». Проте після проголошення Центральним комітетом СЕРК основним напрямом роботи радянських есперантистів їх участь у робсількорівському русі, ці завдання були дещо скореговані: з 1925 р. білоруське бюро повинне було використовувати есперанто «для зв'язку між робітниками, піонерськими, професійними та іншими організаціями, а також окремими робітниками-есперантистами БСРР із закордоном і для обслуговування закордонної преси», у зв'язку з чим в лютому 1925 р. газетно-інформаційна служба була реорганізована і перейменована в «Бюро международной рабочей связи» («Бюро міжнародного робочого зв'язку» – БМРЗ) [15, с. 96].

Значних успіхів БМРЗ досягло вже в перший рік існування. Саме його есперкорівський матеріал уперше був опублікований в зарубіжному друці – голландській комуністичній газеті «De Tribune» («Трибуна») [8, с. 179]. Результатом же його роботи з травня 1925 р. по травень 1926 р. стали 2150 отриманих і 1870 відправлених кореспонденцій. Причому, відповідаючи на

питання, що прийшли з-за кордону, про життя і працю в СРСР, 282 білоруські есперантисти (з них 198 – робітників), як правило, не обмежувалися простими відповідями, а посилали детальні статті з актуальної теми. Організоване таким чином міжнародне листування між робітниками нерідко велося за галузевим принципом [15, с. 97].

Завдяки такій скрупульозній роботі, в 1926 р. «Бюро міжнародного робочого зв'язку» вже мало 247 робсількорів у 183 населених пунктах Європи, по 12 в Азії і Америці, по 4 в Африці і Австралії і 3 в острівних державах. Щомісячно за 78 адресами вирушали 2-5 статей, які перекладалися іноземними есперантистами і розсилалися «в усі редакції комуністичної і робочої преси своєї країни». За підсумками того ж річного періоду у виданнях Англії, Австралії, Австрії, Голландії, Німеччини, США, Франції, Фінляндії і інших країн було опубліковано 79 листів білоруських есперкорів і ще 12 у стінгазетах [15, с. 96–97]. У наступні роки в закордонній пресі щорічно використовувалися вже сотні їх кореспонденцій. Всього ж в період з 1925 р. по 1933 р. в ній були поміщені не менше 3343 статей, написаних на основі есперантських листів з БСРР, з них 1781 в друкарських виданнях і 1562 у фабрично-заводських (стінних) газетах [8, с. 179].

У свою чергу, працівники БМСЗ з успіхом поширювали кореспонденції з-за кордону по редакціях періодичних видань Білорусії, а також Росії і України. З травня 1925 р. до кінця 1926 р. в білоруській пресі і стінгазетах були надруковані відповідно до 541 і 168 статей, в яких використовувався есперкорівський матеріал, у тому числі 91 фотографія [15, 98]. У наступні роки кількість публікацій в республіканському друці, що з'явилися завдяки міжнародній діяльності бюро, значно зростає. Їх загальне число з 1925 по 1933 р. склало 6759 [5, с. 211].

По визнанню керівництва БМСЗ, неухильне зростання числа статей в 1930-х рр. було забезпечене підтримкою есперантистів з боку органу Культпропа ЦК КП(б) Би – газети «Рабселькор» (1931-1933 рр.), що поміщала переклади білоруською мовою есперантських листів, які надалі

використовувалися іншими виданнями. Крім того, есперкорівське бюро забезпечувало редакції районних газет спеціальним бюлетенем, що включав підбірку закордонного матеріалу [8, с. 178–179]. У 1934 р. воно почало випускати ще один прес-бюлетень на есперанто – «Soveta Blankrusio» («Радянська Білорусія»), розрахований на редакції іноземної преси, з якого вони могли черпати відомості про життя в БСРР [13].

Найчастіше листи рабселькорів-есперантистів поміщалися в наступних газетах і журналах республіки: «Савецкая Беларусь», «Беларуская вёска», «Чырвоная работніца і селянка», «Красный пограничник», «Красноармейская правда на селе», «Чырвоная змена», «Зьвязда», «Рабочий», «Камуніст», «Прафрух», «Заря Запада», «Млот» и «Орка» (польською мовою). Особливий інтерес викликає «Беларуская вёска» («Білоруське село») як перша селянська газета Білорусії, що налагодила зв'язок із закордонними сількорами. Примітно, усі вони були есперантистами. Співпраця, що почалася в 1925 р., була тривалою і регулярною. Вже до вересня 1927 р. кількість країн, в яких проживали її кореспонденти, збільшилася до 27, а до лютого 1929 р. – до 36. З 62 власних кореспондентів у кінці 1920-х рр. 34 були селянами, 13 – сільгосппрацівниками, 4 – учителями сільських шкіл, інші – робітниками і журналістами [16, с. 88].

Приведені дані говорять про великий успіх «Беларуской вёски», що мала таке значне число кореспондентів-селян. Адже, якщо в СРСР сількорівський рух представляв масову організацію, то за кордоном сількори, особливо сількори-міжнародники, зустрічалися досить рідко. Тому найчастіше в Радянський Союз про життя в селі писали робочі, які жили у передмістях сільські учителі і батраки [11, с. 13]. Таким чином, завдяки селянам-есперкорам, «Беларуская веска» йшла в цьому сенсі в авангарді радянських селянських газет. Не зважаючи на те, що листів із-за кордону в її редакцію приходило небагато, надрукувати їх усе в газеті проте не вдавалося: в середньому щомісячно в ній публікувалися 5 повідомлень з-за кордону. Але і цього виявилось достатнім, щоб «Беларуская веска» здобула популярність в

есперантському середовищі не лише в СРСР, але і за кордоном: в іноземній пресі про неї з'явилося немало заметок [3, с. 356–357]. Прибічники проекту Л. Заменгофа високо оцінювали той, факт, що біля опублікованих в ній есперкорівських кореспонденцій частенько вказувалося, з якої мови здійснено переклад. За винятком мінської «Зв'язды» [18, с. 14], і інші газети БСРР, «Бюро міжнародного робочого зв'язку», що обслуговувалися, робили вказівку на есперанто [8, с. 178]. Як видно, БМРЗ, будучи пов'язаним з цілим рядом білоруських газет, являло собою цілком незалежну від радянського друку організацію. Важливо відмітити, що таке його положення суперечило рішенню Другої Всесоюдної наради рабкорів, сількорів, військорів і юнкорів, згідно з яким, існування самостійних робкорівських бюро було визнане недоцільним [17, с. 4]. У зв'язку з цим в керівному органі кореспондентів-громадівців навіть було висловлено пропозицію «скасувати всякі корбюро, залишивши їх тільки при редакціях» [4, с. 21]. Незважаючи на це, білоруська служба есперкорів продовжувала активно розвиватися, пропрацювавши до другої половини 1930-х рр., коли вона була ліквідована разом з усім радянським есперанто-рухом.

Подібно білоруського автономне «бюро есперанто-кореспондентів» у середині 1920-х рр. діяло і в Україні – в місті Кременчук. Проте, на відміну від БМРЗ, причиною, по якій воно залишалось «незалежним», була не позиція кременчуцького відділення СЕРК, а небажання редакцій місцевих газет узяти його під своє керівництво. Проте, незважаючи на відсутність підтримки з боку друку, за декілька років існування ця українська служба встигла виконати значний об'єм роботи. Вже в 1926 р. нею був налагоджений зв'язок з робсількорами з Австрії, Англії, Німеччини, Голландії і інших країн, матеріали яких вона розсилала в ряд кременчуцьких масових газет, всеукраїнську газету «Пролетар» (Харків) і ще декілька видань УСРР і РСФСР [7, с. 5].

Особливу активність кременчуцьке бюро виявило під час загального страйку в Англії в травні 1926 р., про що розповів один з його есперкорів : «В день отримання вісті про страйк ми відразу ж розіслали відозви робітникам-есперантистам 18 міст Англії з вітанням і вказівкою на підтримку з боку

робітників СРСР. Лист з'явився в Шеффільдській робітничій газеті «Воруэр» («Вперед») – бюлетень шеффільдських профспілок и робітничої ради «Sheffield Forward». Трамвайник Фільдинг з Кардиффа повідомляє, що він «лист перевів і на видному місці в приміщенні профспілки трамвайників вивісив», щоб показати своїм товаришам, що СРСР зовсім вже не такий далекий від робочої Англії. Нам відповіли дощем листів, страйкових бюлетенів і т.д.». Написана на основі отриманих з-за кордону листів стаття «Английские рабочие о своей забастовке» була надрукована в газеті «Наш путь» [5, с. 215].

При тому, що іноземний відділ цього друкарського органу, так само як і іншої місцевої газети – «Робітник Кременчуччини», наповнювався майже виключно, завдяки міжнародному зв'язку есперкорівського бюро, їх редакції відмовлялася брати есперантистів під опіку. У зв'язку з цим в 1929 р. один з лідерів українського есперанто-руху І. Ізгур звернувся за підтримкою у Відділ агітації, пропаганди і друку (ВАПД) Кременчуцького окружного комітету партії, вказавши йому на «значні досягнення Кремвідділу Союзу есперантистів у справі популяризації ідей практичного застосування міжнародної мови для класових цілей і міжнародного пролетарського зв'язку». Розглянувши питання про есперанто, ВАПД погодився з аргументом про його користь для робкорства, у зв'язку з чим партійний комітет визнав «необхідним забезпечити Кременчуцьку Окружну організацію есперантистів партійним керівництвом і зробити матеріальну і моральну підтримку розвитку діяльності цієї організації» [14, с. 280–281].

Ця обіцянка була виконана. З того часу есперкори Кременчука почали отримувати допомогу з боку місцевого комітету комсомолу, увійшовши під його керівництво. Це спричинило значні зміни в структурі їх об'єднання: як таке «бюро робітників есперантів-корреспондентів» перестало існувати, а його активісти стали працювати при комсомолі. Проте така реорганізація не зробила негативного впливу на діяльність есперантистів: до 1931 р. вони змогли налагодити зв'язок з 40 державами усіх континентів, публікуючи отримувані іноземні листи в українській пресі. Примітно, що, відправляючи за кордон

близько 800 есперантських листів в рік і отримуючи звітти приблизно стільки ж, на початку 1930-х рр. кременчуцький комсомол за масштабами свого міжнародного зв'язку перевершував «усі 70.000 комсомольських осередків, увесь трьохмільйонний комсомол усього СРСР», який, за свідченням «Комсомольської правди», відправляв близько 600 міжнародних кореспонденцій у рік, а отримував ще менше [10, с. 42–44].

На відміну від білоруської і української служб есперкорів, подібні бюро в Росії функціонували при редакціях періодичних видань: два були створені при них спочатку, і одне цілеспрямовано перейшло під керівництво газети.

Успіх руху есперкорів в СРСР визначається не лише досягненнями їх кореспондентських бюро, що функціонували в Москві, Севастополі, Архангельську, Мінську і Кременчуці, але і результатами міжнародної діяльності есперантистів-робселькорів з інших населених пунктів країни. Згідно з рапортом ЦК СЕРК XVII з'їзду ВКП (б), до 1934 р. близько 80 масових газет СРСР досить регулярно будували міжнародні відділи на основі матеріалів есперантського листування. Окрім «Безбожника», «Маяка коммуну» і «Правды Севера», до таких газет відносились «Пионерская правда», «Ленинградская правда», «Беларуская вёска», «Белорусская работница и крестьянка», «Рабселькор» (Мінськ), «Звезда» (Перм), «Рабочий путь» (Смоленськ), «Кочегарка» (Луганськ), «Сельская правда» (Новосибірськ), «Ленинская смена» (Горький), «Ударник» (Туапсе), «Пролетар Кременчуччины» (Кременчуг), «На смену» (Харків), «Червонный Гірник» (Кривий Ріг), «Большевицкая правда» (Вінниця), «Дер юнгер Ленинец» (Гомель) та ін. [1, с. 7].

Таким чином, з 1925 р. до середини 1930-х рр. радянський есперанто-рух розгорнув досить масштабну міжнародну діяльність, що базувалася на інтернаціональному листуванні. Участь у цій діяльності взяли багато прихильників проекту Л. Заменгофа – від лідерів СЕРК до самих юних есперантистів, внаслідок чого в СРСР сформувалася розгалужена мережа громадських кореспондентів-діячів, що використали допоміжну мову. Діючи в

загальному руслі з усім робсількорівським рухом країни, що мало безліч послідовників в іноземній комуністичній і робочою пресі [2, с. 123], радянські есперкори знаходили однодумців по всьому світу, що зробило значний вплив на глобальне есперантистське співтовариство. До 1930-х рр. важливою складовою останнього стали кореспондентські організації, головним чином бюро міжнародного зв'язку, що в сукупності були єдиним міжнародним інститутом.

У Радянському Союзі функціонували 5 таких бюро, що мали десятки постійних власних кореспондентів з десятків країн світу, що щорічно обмінювалися з ними сотнями і навіть тисячами листів і різною друкарською продукцією (книгами, брошурами, періодикою, листівками). Значна частина есперантських листів використовувалася в партійно-радянському і в закордонному комуністичному і робітничо-селянському друці, а також у клубних і фабрично-заводських стінгазетах. Те, що не потрапляло в газети, зачитувалося на мітингах і зборах [5, с. 229].

Таким чином, для низки тогочасних періодичних видань есперантистські бюро були основним джерелом міжнародної інформації про життя і працю іноземних робітників і селян, про їх відношення до радянських республік і суспільного устрою своїх країн, про настрої, що панували в їх середовищі і т.д. Означене вище свідчить про значний внесок есперкорівських кореспондентських організацій (не лише бюро, але і невеликих об'єднань) у розвиток міжнародного робсількорівського руху.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми. Більш детального вивчення потребує історія створення та розвитку тих міжнародних мов, які залишили помітний слід в історії вітчизняної та зарубіжної інтерлінгвістики, насамперед – мови «есперанто», яка, на думку багатьох дослідників, теоретиків та практиків, була і залишається універсальним засобом міжкультурного діалогу та людського взаєморозуміння в загальносвітовому масштабі.

Список використаних джерел

1. XVII С'езду Всесоюзной коммунистической партии (большевиков) Рапорт Союза эсперантистов Советских Республик. – М., 1934. – 36 с.
2. Алферов В. Н. Возникновение и развитие рабселькоровского движения в СССР / В. Н. Алферов. – М. : Мысль, 1970. – 304 с.
3. Белый Д. «Наш собственный селькор». Первая крестьянская газета в БССР, имеющая своих селькоров за границей / Д. Белый // Известия ЦК СЭСР. – 1927. – № 9–12. – С. 356–357.
4. Вараксин А. Наша основная задача / А. Вараксин // Рабочий корреспондент. – 1924. – № 12. – С. 20–23.
5. Власов Д. В. Эсперанто: полвека цензуры : развитие эсперанто-движения и его журналистики в условиях цензуры в Российской империи и СССР (1887-1938 гг.) : монография / Д. В. Власов. – Москва : Импэто, 2011. – 181 с.
6. Дмитриевская-Нильссон Е. А. Международное эсперанто-движение как субъект межкультурной коммуникации: автореф. дисс. ... канд. культурол. наук : спец. 24.00.04 / Е. А. Дмитриевская-Нильссон. – Санкт-Петербург, 2000. – 20 с.
7. Днепрано. «Эсперкорство» в Кременчуге / Днепрано // Международный язык. – 1926. – № 20–22. – С. 4–5.
8. Кирюшин П. Десять лет на службе международной рабочей связи / П. Кирюшин // Международный язык. – 1934. – № 7. – С. 177–179.
9. Ланин Н. РЕК в Японии / Н. Ланин // Международный язык. – 1932. – № 7–8. – С. 217–218.
10. Нетер-Одесский. Кременчугский «Наркоминдел» / Нетер-Одесский // Международный язык. – 1931. – № 1. – С. 42–44.
11. Никольский Р. Что же нам пишут заграничные селькоровы / Р. Никольский // Рабоче-крестьянский корреспондент. – 1926. – № 24. – С. 11–14.

12. Никольский Р. Эсперанто и международное рабкорство / Р. Никольский // Международный язык. – 1926. – № 20–22. – С. 17–18.

13. Паўлюкавец А. А. Мова эсперанта: практычны дапаможнік / А. А. Паўлюкавец. – Мінск, 1992. URL: <http://mowaznaustwa.ru/2009/03/12/a-a-paulyukavec-mova-esperanta/>

14. Резолюция по докладу тов. Изгура об эсперантском движении на АППО совещании при КремОПК от 23 июля 1929 г., п. 7 // Международный язык. – 1929. – № 4–5. – С. 280–281.

15. Снежко Д. Блестящий опыт белорусских товарищей / Д. Снежко // Известия ЦК СЭСС. – 1926–1927. – № 3–4. – С. 96–99.

16. Снежко Д. Заграничные корреспонденты крестьянской газеты «Беларусская вёска» / Д. Снежко // Международный язык. – 1929. – № 2. – С. 86–89.

17. Ульянова М. Итоги Второго совещания / М. Ульянова // Рабочий корреспондент. – 1924. – № 12. – С. 3–4.

18. Хлеб ест, а чей – не говорит // Международный язык. – 1926. – № 7 (33). – С. 12–15.